

BUG TILMAAMEEDKA ANSHAXA IYO HAB-DHAQANKA BOOLISKA

XEERKA CAALAMIGA AH EE XUQUUQDA
AADANAHA IYO MABAADII'DA AADANAHA
EE LA XIRIIRA SHAQADA BOOLISKA

ICRC

www.icrc.org

facebook.com/ICRCAfrica

x.com/ICRC_Africa

instagram.com/icrc_africa

ICRC

International Committee of the Red Cross

19 avenue de la Paix

1202 Geneva, Switzerland

T +41 22 734 60 01

shop.icrc.org

© ICRC, August 2025

Illustrations by Victor Juhasz

BUUG TILMAAMEEDKA ANSHAXA IYO HAB-DHAQANKA BOOLISKA

**XEERKA CAALAMIGA AH EE XUQUUQDA
AADANAHA IYO MABAADII'DA AADANAHA
EE LA XIRIIRA SHAQADA BOOLISKA**

ANSHAXA IYO HAB-DHAQANKA BOOLISKA

Adeegga iyo ilaalinta dadka bulshada aad la nooshahay

ANSHAXA IYO HAB-DHAQANKA BOOLISKA

Qodobada muhiimka ah

- Markasta fuli waajibaadkaaga uu sharcigu kuu xilsaaray, adigoo bulshada u adeegaya kana badbaadinaya falal dambi ah.
- Xushmee oo badbaadi sharafta bini'aadamnima, dhowr oo taageer xuquuqda bini'aadamnima ee qof walba.
- Xoog u isticmaal xaaladaha lagama marmaanka ah oo keliya, isticmaalka xoogana u xaddid inta loo baahdo oo macquul ah.
- Waa inaad xafidaa sirta lagugu aaminey.
- Ilaali oo fuli intii waajibaadkaaga ah ama baahida ay cadaaladdu u baahato kashifidda macluumaadkaas.
- Ha u geysan jir-dil ama hab-dhaqan xun oo ka baxsan bini'aadamnima.
- Hubi badbaadinta caafimaadka ee qof kasta oo aad gacanta ku heyso.
- Haku dhaqmin wax musuq-maasuq ah.
- Waa inaad ixtiraamtaa sharcigan iyo habraacyadiisa, kana fogaataa ku dhaqan la'aantiisa ah.

Qodobadaan waxey ku saleysanyihiin xeerka hab-dhaqanka saraakisha fulinta sharciga ee qaramada midoobay (UN)

XUQUUQDA ASAASIGA EE DADKA

XUQUUQDA AAN LAGA QAADI KARIN QOFKA

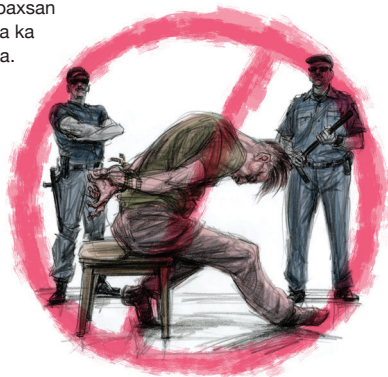
Xaqa nolosha

Qofna Sabab
la'aan looma
dili karo.

Mamnuucida jir-dilka

Jir-dil ama ciqaab ka baxsan
bini'aadamnimada waa ka
mamnuuc xaalad kasta.

XUQUUQDA ASAASIGA EE DADKA

XUQUUQDA AAN LAGA QAADI KARIN QOFKA

Mamnuucida sharciga ciqaabaya falal la sameyay waqtigii aysan dambi aheyn

Qofna looma qaban karo dambi, aanu jidayn xeerka wadanka iyo kan caalamiga ahiba xiliga uu dhacayay.

WAAJIBAADKA BOOLISKA

FULINTA SHARCIGA WADANKA

Waxa uu waajib kaa saaranyahay:

- In aad ilaaliso/dhawrto nolol iyo hanti;
- In aad sugto amniga bulshada;
- In aad ilaaliso soona celiso ammaanka iyo kala danbeynta guud;
- Ixtiraam xuquuqda bini'aadamka kala sooc la'aan.

KA FEEJIGNAANTA IYO KA HORTAGGA DAMBIYADA

Waxaad ka mid tahay bulshada.

Waa inaad dhiirgalisaa aaminaada, tixgalinta iyo iskaashiga ka dhaxeeya booliiska iyo bulshada.

Ilaali xuquuqaha bani'aadamnimo ee ay leeyihiin dhibanayaasha iyo kuwa u nugul inay dhibbane u noqdaan dambi.

WAAJIBAADKA BOOLISKA

ILAALINTA IYO DIB U SOO CELINTA AMMAANKA IYO KALA DANBEYNTA GUUD

Qofkasta wuxuu xaq u leyahay inuu heysto ra'yigiisa soona jeedin karo ra'yigaas, uuna ka-qeybgali karo urur iyo isku imaad si nabad ah.

Waxay masuuliyadi kaa saarantahay inaad sugto soona celiso kala dambaynta iyo amniga si waafaqsn sharciga.

CAAWI BULSHADA XILIYADA LOO BAAHDO GARGAARKA DEGDEGGA AH

Waa in aad bixiso kaalmo iyo gargaar deg-deg ah xiliyada loo bahdo.

AWOODAHA BOOLISKA

QOFNA UMA NOQON KARO DHIBANE XADHIG SABAB LA'AAN AH

Qabashada

Waa inaad:

- Ula macaamisho qofka laqabtay si sharaf iyo aadminimo leh;
- U sheegtaa dacwaddooda;
- U sheegtaa xuquuqdooda marka la qabtay;
- U qaadatid in qofka la qabatay inaanu dembi laheyn waqtiga la qabtay;
- Ka hortag waayis qasab ah iyo dil maxkamad la'aan ah.

Xiritaan

Maxaabiistu waxey xuquuq uleeyihiin:

- In la horgeeyo maxkamad hadii dambi lagu soo eedaayay
- Iney la kulmaan garyaqaanr;
- Iney la kulmaan dhakhtar;
- In lagu xiro meel xiritaan oo rasmi ah;
- Inay la xidhiidhaan cid (gaar ahaan qoysaskooda)
- Iney si deg deg ah ka doodaan sababta xiritaankooda;
- In la hor keeno maxkamada si ay uga jawaabaan dacwada lagu soo oogay;
- In la horkeeno maxkamada si caddaalad ah iyo muddo macquul ah hadii kale waa in lasii daayo.

AWOODAHA BOOLISKA

Baar gacantana ku dhig

Dadka la baarayo waa in loola macaamilo si sharafleh, hantidoodana la dhawro.

Baaritaanka wa in lagu fuliyaa si waafaqsan sharciga.

Isticmaalka xoogga iyo hubka

Xoogga la isticmaalayo waa inuu u dheelitiran yahay inta macquulka ah iyo nooca dembiga iyo ujeeddada sharciga ah. xoogga dilaa ah waa talaba aad u culus oo laggu qaddi karo xaaladahaan hoos ku qoran oo kali ah:

- Markiii laga maarmi karin;
- Markey jirto halis dhimasho ah ee si dhaqso leh ku dhici karto.

KOOXAHA NUGUL

DUMARKA

Waa inaad aqoonsataa in dumarku aad ugu nugul yihiin dembiyada la xirriira jinsiyada.

Baaritaan korkeeda ah waa ineey fuliyaan saraakiil dumar ah oo keliya.

Dumarka waa in lagu xiro meel ka duwan meesha ragga. Hadii taasi aaney suurto gal aheyn maxaabiista dumarka ah waa in lagu xiro qolal gaar ah.

Dumarka uurka leh ama hooyo nuujinaysa waa in la siiyo adeegyo gaar ah waqtiga ay ku jiraan xiritaanka.

QOF AAN QAANGAAR AHAYN

waxey u baahan yihin ilaalin qaas ah oo dheeraad ah da'dooda iyo nugeylkooda awgood;

Qof aan qaangaar aheyn waa in lagu xiro meel ka duwan meesha dadka waaweyn hadii loo arko sabab gaar ah waa lala xiri karaa dadka waaweyn.

KOOXAHA NUGUL

DADKA QAXOOTIGA AH IYO BARAKACAYAAL

Waa inaad aqoonsato in ay yihin dad aad u nugul xaaladahooda awgeed.

Waxey leeyihiin xuquuqda aasaasiga ah oo u wada siman yihin dadka oo dhan. Dadka qaxootiga ah iyo barakacayaal waa in loo tixgeliyo noloshooda, sharaftooda, iyo caafimaadkooda xagga jirka iyo dhimirkaba.

DHIBANAYAASHA DEMBI

Ula dhaqan dhibanayaasha si la mid ah sida aad rabto in laguugula dhaqmo adiga naftaada ama xubnaha qoyskaaga.

Waqtiga aad la kulanto waa in aad u aqoonsato in ay yihiin dhibanayaal aadna xushmeyso xaquuqdooda aadminimada.

DHAWRISTA DADKA LAGA QAADAY XORIYDOODA

DHAWRISTA DADKA LAGA QAADAY XORIYDOODA

Booqashada ICRCda ujeedadeedu waxey tahay in la qiimeeyo xaaladaha xiritaanka iyo hab-dhaqanka loo geysto dadka laga qaaday xorriyadooda.

Xaalad kasta ICRCdu waxey isticmaashaaa qaabka shaqadeeda oo isku mid ah iyadoo u shaqeynayso dadka laga qaaday xorriyadooda, iyadoon la eegayn keliya xaaladaha khuseeya Axdiyada Jeneefa:

- Iney arkaan dhammaan dadka laga qaaday xorriyadda iyadoo u leh ogolaansho iney la hadlaan dhamaan maxaabiista;
- Ogolaansho iney tagaan dhamaan dhismooyinka iyo meelaha ay isticmaalaan ama loogu talagalay maxaabiista;
- Fursad ay kula hadlaan maxaabiista si xor ah oo asturan;
- Liiska dhamaan maxaabiista goobaha jooga oo ay daneeyeyso ama waa in la siiyo fursad ay ku aruriso liis kale
- In loo oggolaado iney ku soo noqoto booqashooyin kale sida ay rajeyneyso ICRCdu.

ICRCDA WAXEY KU DADAASHAA IN AY:

- Ka hortagto waayis qasab ah, dil maxkamad la'aan ah, jir-dil iyo hab-dhaqan xun;
- Hagaajiso xaaladaha xaaladaha xiritaanka;
- Hubiso tixgelinta ama habka ama ballanka maxkamadda oo ilaaliso dadka laga qaaday xorriyadooda;
- Dib u soo celiso xiriirka u dhaxeeya maxaabiista iyo qoysaskooda;
- Taageerto maxaabiista lasii daayay iney dib ugu noqdaan bulshada.

HOGGAANKA IYO MAAMULKA

Waa inaad:

- Tixgaliso aadna raacdo sharciga;
- U wargeliso sarkaalka sare haddii aad aragto hab-dhaqan xun ama sharci darro oo uu sameyay sarkaalka kale;
- Xasuuso waajibaadka kaa saran bulshada.

WAA IN AAD UGU DAMBEYNTII QAADATO MAS'UULIYADDA HAB-DHAQANKA IYO FALALKAAGA

QORO FAAHFAAHIN DHEER

Adigoo ah mid ka mid ah xubnaha ciidamadda Booliska ama amniga, waxaad sii xoojin kartaa aadminimaddaada aadna muujin karto sharaftaada hadii aad qorto faahfaahin dheer oo ku saabsan waxqabadkaaga:

Adigoo shaqadaada fulinaya waa inaad ka jawaabto suaalahan soo socda::

YAA goob-jooga aha ama sameeyay falkii?

Gaar ahaan, **MAXAA** dhacay?

Dhacdadu **GOORMAY** dhacday (taariikhdii, saacadii, xaaladihii kale)?

HALKEE dhacdadu ka dhacday (faahfaahin ka bixi)?

MAXAY dhacdadu u dhacday (sabab)?

SIDEE dhacdadu u dhacday?

Waajibaadkaaga sharciga ah wuxuu yahay inaad si fiican u uruuriso dhaamaan macluumaadka xaqiiqda ah muddada baaritaanka la fulinayo. Waajibaadkaaga **ma aha** go'aansasho qofka dembigiisa ama dembi la'aantiisa. Go'aankan waa shaqada maxkamadda oo keliya. Maraggaaga waa mid muhiim u ah maxkamadda, soo-bandhigaaga markhaati waxaa xoojin karaa sumcaddaada iyo tan ciidamada Booliska ama ciidamada amniga oo aad la shaqeyso.

ISTICMAALKA SHARCIGA

QAANUUNKA BUUGGAN WAXAY KA IMAANAYAAN ISTICMAAL SHARCIGA AH EE SOO SOCDA:

- Heshiiska caalamiga ah ee xaquuqda dadweynaha iyo siyaasadda
- Heshiiska caalamiga ah ee suulinta nooc walba oo midab takoor ah
- Heshiiska xaquuqda caruurta
- Qaanuunyada Aasaasiga ah ee macamiilka maxaabiista
- Xeerka hab-dhaqanka saraakiisha fulinta sharciga
- Baaqa mabaadii' da caddaalada asaasiga ah ee dhibanayaasha dembiga iyo adeegsiga awoodda si qaldan
- Baaqa mabaadii' da badbaadinta ee qof kasta oo lagu xiro nuuc walba xiritaanka
- Mabaadii' da Aasaasiga ah ee macaamilka maxaabiista
- Mabaadii' da Aasaasiga ah ee saraakiisha fulinta sharciga ay u isticmaalaan xoog iyo hub
- Baaqa ee suulinta rabshadaha ka dhanka ah dumarka.